

Saulius AMBRAZAS

LIETUVIŲ KALBOS YPATYBĖS TURĖTOJŲ PAVADINIMŲ SU PRIESAGA *-ko- DARYBOS RAIDA

§ 1. Su priesaga *-ko- nuo seno buvo daromi deminutyvai (aut., 1994, 130–134). Vėliau ši priesaga buvo panaudota ir ypatybės turėtojų pavadinimams (nomina attributiva) daryti. Iš senovinės priesagos *-ko- išriedėjo lietuviškos priesagos -okas(-ė), -ikas, -ikis, -ikė, -ykas, -eika, -eikis/-eikys, -aikis, -inykas/-ininkas(-ė), -ininkis, -enykas/-eninkas(-ė), -aunykas/-auninkas(-ė), -elnykas/-elninkas(-ė), -(i)ukas(-ė), -(i)ūkas(-ė), -uika, -iaukas, -iauka, -iaukė, -(i)uoka, -(i)uokė, -ėkas. Su jomis daromi ypatybės turėtojų pavadinimai.

Vediniai su priesagomis -(i)okas(-ė)

§ 2. Ypatybės turėtojų pavadinimai su šia priesaga daromi daug rečiau negu deminutyvai:

1) iš būdvardžių, pvz.: *baltōkas(-ė)* "baltas arklys ar balta kumelė" Pn, Er (LKŽ I² 610), *bériōkas(-ė)* Ds, *bérōkas(-ė)* "béras arklys, béra kumelė" R II 83; JD 772; Srv; Pn; Rm (I² 765, 771), *dryžōkas*, Nv, *dryžōkas* "dažytas lininis dryžuotas audeklas" Šts (II² 735, 736), *kurčiōkas(-ė)* "kurčias žmogus" Lzd; Gž; Rmš; Vlk; Bgt; Brt; Krok (VI 943), *liesōkas* "liesas žmogus ar gyvulys" Varn; Užv (VII 434), *naujōkas(-ė)* "pradedantis kokį darbą žmogus" K; Vlkv; Vdk; "jaunuolis, naujai pašauktas į kariuomenę" R; MŽ; N; K.Donel (VIII 590), *prasčiōkas(-ė)* "paprastas, neapsišvietęs, nekilmingas žmogus" P; BM 117; J; JD 342; JV 32; V.Krėv; (d)Pb; LTR(Ds); "prastas alus, degtinė" JD 491; LTR(Plv) (LKŽ X 543–544), *sartōkas* "sartas arklys" JV 955; Sb; Ęr (XII 168), *slydōkas* "kazlėkas" J; Skd; Tl; Pln; Eig; Vvr; Šts; Plt; Gd; "lepsė" Vrd; "kukulis" Šts; "grybus griaužiantis šliužas" Vrd (XIII 11), *stačiōkas* "kas šiurkštus, storžievis" Bsmt II 208(Prnv); Pč; Ds; Sl; Vlkv; Jrb; Slm; Ig; Svn; Lel; Vdžg; "kas šneka tarmiškai" Brb; Dg; "kas status, negulsčias" Nmč (XIII 621), *širmōkas* "širmas arklys ar jautis" JD 772; Slm; Ęr; Sl; LTR(Rm) (XIV 903), *šviežōkas* "naujokas" Trg (XV 567);

2) iš daiktavardžių, pvz.: *bruknienōkas* "bruknienojas" Tr; Sb (ŽD 132; LKŽ I² 1083), *bulbienōkas* Pnm; Ęr; Svn; Ukm, *bulvienōkas* "bulvienojas" Jnšk; Ldk (LKŽ I² 1149, 1156), *galvōkas* "nedidelis debesis" Sb; Kp; Slm; Tr; "tokia kepurė; skrybėlės įdubimas" Kos 43; TDr VI 167 (ŽD 132; LKŽ III 86), *kaulōkas* "šonkaulis ar nugaros kaulas su mësa" Pl; Kp; Pnd (LKŽ V 435), *kišeniōkas* "kišenvagis" Varn (V 881), *kojōkai* "pagaliai, ant kurių

vaikai vaikščioja žaisdami” J; Klov; Rd; Ar; Ąr; Žvr; Lnkv; Šmk; ”prie padų prilipę sniego gumulai” Gdž (VI 206), *kryžiökai* ”kryžialentės” J; Alvt; Dgl̄s; Mrj; Kt; Dkš; Ūd; ”ožys rāstams pjauti” Lš; ”kryžmai su kalti pagaliai” Rm; Ssk, *kryžiokas* ”kryžiaus ženklas” Ggr; ”kryžialentės” J; Ds; Tr; ”menturio sukiklis” Mšg; ”prietaisas siūlų sruogoms uždėti” Vv; ”skara su kryžiniais raštais” Vdk; ”toks žaidimas; arklių liga” J; ”kryžiuotis” JD 846; JV 295; PPr 281 (LKŽ VI 669–670), *kryžöökai* ”kryžialentės” Gdr; Lp; Vdšk; Kb; ”ožys rāstams pjauti” Vdn; ”prietaisas sruogai uždėti, siūlus vejant” Užp; ”senovinė languota skara” Plt; Rs, *kryžöökas* ”kryžialentė” Ds; Krkn; ”trikojis kam nors pastatyti” Škn; ”muštukis, menturio sukiklis” Ds; Skdt; Vdr; Sdk; Kri; ”prietaisas siūlų sruogoms uždėti, siūlus vejant” Dv; ”kastuvo ir šakių rankena” Rd; ”ramentas” Trgn; ”skara kryžminiais raštais” Up; ”kraujažolė; šunobelė” Trgn; ”kryžiuotis” S.Dauk; N; [K]; J; A 1884,41; Drsk (LKŽ VI 677; DTŽ 677), *kūjöökas* ”pagaliai, ant kurių vaikai pasistoję vaikšto žaisdami” Kos 126; J; Vrb; Nm; Sln; Skr; Kt; Žg; Sv; Erž; Vkš; Šlv; ”ramentai” Šmn; Vv; Vlkv; Gs (VI 790), *medžiökai* ”klumpė mediniu padu, odiniu viršumi” Mrs; Rd; Vb; Nj; Vs (VII 997), *peliöökas* ”kas gerau gaudo peles” Vrd; Žd; Kltn; Brs; Žr; Všk; Šts; Ms; Trk (IX 768), *piestöökas* ”piestos grūdiklis” MŽ II 346; N; [K]; Ssk (IX 927), *raguciöökai* ”prie rogių prikabintos rogutės rāstams vežioti” Lkm (XI 39), *samanöökai* ”samany kupstai” Švnč; Sb (ŽD 133; LKŽ XII 90), *sémenöökai* ”iškultos sémenų galvelės” Sml; Paj; Krik; Grž; Adm; Švnč; Pšl; Krč; Šlč; Lel; Skp; ”nekultos linų galvelės” Vžnš; Vad; Km; Šmn; Sv (XII 359), *snapöökas* ”kas negudrus, vėpla” Vb (XIII 237), *žarnöökai* ”verdamas supjaustytas kiaulės ar avies skrandis” BM 174, 443; Kp; Pnd (LKŽK);

3) iš skaitvardžių, pvz.: *antröökas* ”antras sienojas nuo kelmo” Pg; ”antrojo košimo alus” N; J; Mžš; Rm (LKŽ I² 174), *dvejöökai* ”dveji sunerti į draugę drabužiai” Vlkv; Brt; Mrj; ”du indai, sujungti viena šakute” R; [K]; Pns; Kč; ”dvilypis krepšys abrakui pilti” Krsn, *dvejöökas* ”toks pinigas” Švnč (II² 949), *ketvirtöökas* ”ketvirta dalis valako” Vlk; Pls’ ”toks biralų saikas” Trak (V 670), *ketvirtöökas* ”ketvirta dalis valako” Vlk; Pls; ”toks biralų saikas” Trak (V 670), *pirmöökas* ”pirmojo košimo, gerasis alus” Rm; Sb; Mžš (X 19), *trečiöökas* ”trečiojo košimo, silpnasis alus” Ąr; Sb; Mžš; Krs; Slm; Alz; Km; ”senovinis pinigas – trijų grašių vertės sidabrinė moneta” Q 129, 135; B; R; MŽ II 135, 141; N(Rg); K; Ns 1854,2; RD 174; BsO 397; KlvD 295; N 174; JD 57, 589; Žem; LTR(Plv); Lkš; ”trečioji valako dalis” Rtn; Al; Grv; ”trečioji derliaus dalis” Dv; Rod, *trečiöökas(-ė)* ”trečiasis sūnus ar duktė” Rm; ”trejų metų gyvulys” Žž; ”valstietis, valdantis trečdalį valako” Drsk; Žml; ”žemės darbininkas, gaunantis trečiąją dalį derliaus” Ąr; Všn; ”trečiasis prikinkytas arklys” J (LKŽ XVI 731), *trečiöökés* ”tokia pašukų rūsis” Ggr (XVI 732).

§ 3. Dalyje pietinių tarmių prie Lenkijos pasienio vediniai su priesaga *-iokas(-ė)* žymi asmenį pagal jo gyvenamąją ar kilimo vietą, pvz.: *kaišiadoriöökas(-ė)*, *lazdijöökas(-ė)*, *seirijöökas(-ė)* ir t.t. (DaiktvDr 413; LKA III Žemėl. Nr.110, p. 117). Tokią vartoseną, matyt, skatino lenkų kalba, kur apie XV a. ėmė rastis atitinkamų priklausymo reikšmę turinčių vedinių su *-ak*, pvz.:

polak "lenkas" (Rospond, 1979, 185). Be to, tokio tipo vedinių esama ir gudų kalboje, plg. slavizmą *dvariōkas* "dvaro darbininkas" S I 309; Klm; PnmA; "dvaro ponas" LB 96, 118, *dvarōkas* "dvaro darbininkas" BsMt II 24; LTR(Brt); Dkš; Rdm; "dvaro ponas" Kb; Vrnv (plg. gud. *ðə opək*, žr. LKŽ II² 938).

§ 4. Slavų kalbose ypatybės turėtojų pavadinimai su *-āko-, apskritai, yra daug produktyvesni negu baltų kalbose, plg. sl. *novakъ "naujokas", *svojaks "švogeris", *rybakъ "žvejas" ir t.t.¹

Antra vertus, ypatybės turėtojų pavadinimų su priesaga *-āko- pastebėta ir kitose giminiškose kalbose, plg. lie. *naujōkas* ir sl. *novakъ, gr. *νέαξ*, *νέακος* "jaunuolis"², taip pat s. ind. *bhiksākah* "kas prašo išmaldos" : *bhiksā* "išmalda" (Wackernagel, Debrunner, 1954, 267).

Taigi šis darybos tipas gali būti gana senas, galbūt paveldėtas iš vėlyvosios indoeuropiečių prokalbės ar jos skilimo laikų.

Vediniai su priesaga -ikas

§ 5. Ypatybės turėtojų pavadinimų su šia priesaga lietuvių kalboje yra dar mažiau negu su -okas. Jie daromi:

1) iš būdvardžių, pvz.: *bálčikas* "baltas meitėlis" Paj (LKŽ I² 588), *baltikas* "tokia piengrybių rūsis" MŽ; N; [K], *didikas* "aukštос kilmės žmogus" J; A 1885,82; LzP (LKŽ II² 478), *keršikas* "keršas meitėlis" Pg (V 623), *laibikas* "ilgas siauras laukas" C II 456; N, *naujikas* "naujokas" SD¹ 99; SD³ 226; K; Vaižg.; "naujakurys" J; Klk; Vkš (LKŽ VIII 587), *raudonikas* "raudonikis" NS 1354; Kp; RdN; Slč; Žeml; Alz; Skm; Srv; Šš; Krm; Sem; Btrm; Eiš; Lkž; Gržl; Lel; Vžns; Šlčn; "kas raudono, skaistaus veido" Skdt (XI 260), *šventikas* "kunigas" JD 1228; J;

2) iš daiktvardžių, pvz.: *bégštikas* "bégikas" J I 200 (: *bégštà* "bégimas" DaiktvDrR 67), *kaukarikas* "pakušis" Sb (: *kaūkaras* "kalva, kauburys; kalno viršūnė; kakta; pakaušis"), *kaukorikas* "vaikas didele galva" Šmn (: *kaūkoras* Rs, *kaukoris* "kalva, kauburys" Klvr – LKŽ V 420, 423–424), *pirštikas* "pirštinės pirštas" Švnč; Rš; Trgn; Rk (X 32), *tarpikas* "tarpas tarp dviejų jaujos, daržinės šalinių" Yl; Trkn; Brs; Slnt; Pln; Sd; Všv; "šalinė" Lnk; Ms; Brs; "namogalio pastogė ratams, padargams, malkoms laikyti" Gršl (XV 895), *žirnikai* "tokia gélė" (paplites rytų aukštaičių ir žemaičių tarmėse, užfiksotas jau S.Dauk; P; J – LKŽK);

3) iš skaitvardžių: *šimtikas* "šimtinė" Pg (LKŽ XIV 823).

§ 6. Latvių ir prūsų kalbose šio tipo vediniai irgi reti, pvz.: la. *melnīķis* "juodis (arklys)", *namīķis* "sodininkas", pr. *preisiks* "priešas" (Feindt) III 79₂₀, acc. pl. *swinticens* "šventaisiai" (Heiligen) III 133_{8–9} (SV 49; LVG 358; BKGF 89).

¹ Sławski, 1974, 90–91; Vaillant, 1974, 326–328.

² Brugmann, 1906, 501; Schwyzer, 1939, 543 su lit.; Otkupščikov, 1988, 101–103.

Tuo tarpu slavų kalbose ypatybės turėtojų pavadinimai su *-iko- nuo seno buvo produktyvūs, pvz.: sl. **bogat̄sъ* "turtuolis", **jun̄sъ* "jaunas bulius; jaunuolis; vaikas" (plg. lie. *jaunikis*), **star̄sъ* "senis"³.

Kitose giminiškose kalbose tokijų vedinių, rodos, nėra. Taigi, galimas daiktas, kad iš pradžių su deminutivų priesaga *-iko- ypatybės turėtojų pavadinimus imta daryti slavų kalbose, o vėliau dėl senų baltų ir slavų kalbų kontaktų ši inovacija šiek tiek palietė ir baltų kalbas.

Baltų kalbose deminutivų priesaga *-iko- labai seniai buvo įtraukta į veikėjų pavadinimų darybos paradigmą (DaiktvDrR 135–138).

Vediniai su priesagomis -ikis, -ikē, -eika, -eikis/-eikys, -aikis

§ 7. Vienas kitas ypatybės turėtojo pavadinimas padarytas su šiais priesagos -ikas variantais:

-ikis (apie jo kilmę žr. aut., 1991, 22): *baltikis* "baltasis kiškis" Lkč (LKŽ I² 614), *juodikis* "valgomasis juoda galva grybas" Dbč, *júodikis* "t.p." Mrc; "kraujinė sriuba" Dglš; "skatikas" (paplitęs senuosiuose raštuose – LKŽ IV 401), *jaunikis* (paplitęs nuo XVI a.), *laibikis* R II 312; MŽ; N; K, *laibikis* "ilgas siauras lauko rėžis" Nm (VII 14), *raistikis* "toks raisto grybas" Žln; Vrn (XI 60), *raudonikis* (plačiai paplitęs);

-ikē (plg. aut., 1994, 130): *baltikē* "piengrybių rūšies grybas" Stč; Klov (LKA III 131), *bobikē* "pentelė" Rs; Šv; "pentelės kotas" Rs; Vdk (LKŽ I² 962), *guginikē* "žąsys su gugomis" Skdv (III 702), *joninikē* "bulvių rūšis" Trš (IV 356), *kanapikē* "skepetaičių rūšis" Varn (V 197), *kartikē* "grybas karčiu pienu" Btr (V 339), *lempikē* "tepaline" Grg (VII 323), *lutikē* "višta trumpomis kojomis" Šv; "maža kresna moteris" Lkv; Up (VII 713), *rudikē* "katino patelė" C I 145; N; [K]; BŽ 559; KŽ; "rudmėsė" K I 389; JD 95, *širdikē* "girny verpstė" Šll; Pd; Jd; Tt; "audimo šaudyklės pagaliukas, šeivas" Pj (XIV 848), *širdžikē* "girny verpstė" Rs; Nmk; Vdk (LKA I 141), *tabakikē* "raktažolė" Škt (LKŽ XV 638), *vištikē* "toks grybas" Dv (LKA III 131);

-ykas (plg. aut., 1994, 131–132): *laimykas* "aitvaras" Gdž (LKŽ VII 55);

-eika (apie šios priesagos kilmę žr. DaiktvDrR 139): *alséika* "žmogus, kuris turi dusulį" Klm (LKŽ I² 110), *jauneikà* "jauniausias vaikas šeimoje" Lnkv; O (IV 306), *lieseika* "liesas žmogus" J; Slnt; Als (ŽD 159, LKŽ VII 433), *mandréika* "gudruolis" Jnšk (LKŽ VII 823), *mundréika* "kas šaunus, apsukrus, gudrus" LTR(Mlt); Ign (VIII 380), *nevaléika* "nešvarus, apsileidęs, nerangus žmogus" Žem; Šll; Krkl; Klm; Skr; Škn; Prn; Ar; Gs; Lbv; Btg (VIII 750), *rüstéikas* "kas nuolat šélsta" Krkl (XI 1022), *šuneikà* "pramuštgalvis" Sdb; Pš; Slč (XV 357);

-eikis/-eikys; *atbuleikis* "kas atbulas ką daro, eina; kas priešinasi, priešinai daro" J; Kv; Pln; Vvr; Krkl (LKŽ I² 336), *júodeikis* Kltn; Ut, *juodeikys* "su rūgštimi virta kraujinė sriuba" Lkm (IV 399), *šudeikis* "kas niekam tikęs"

³ Meillet, 1905, 344 tt.; Slawski, 1974, 99–100; Vaillant, 1974, 296 tt.

Sg; "niekis" Rs (XV 319), plg. vandenvardžius *Dubeikis* Krt, *Saldeikis* Vdk, *Šalteikis*, *Šalteikė* Šv ir kt. (Vanagas, 1970, 107 tt.);

-aikis: *júodaikis* "kraugo sriuba" Dkšt; Lkm (LKŽ IV 391), plg. dar pr. hidr. *Stoboix* : *stabis* "akmuo" (Steyn) E 32 (Gerullis, 1922, 248), galbūt ir pr. *arwaikis* "kumelaitis" (Völle) E 434 : **arva-* "greitas" (Karaliūnas, 1992, 18; kiek kitaip Mažiulis PKEŽ I 94–95).

Vediniai su priesagomis -inykas/-ininkas(-ė), -ininkis, -enykas/-eninkas(-ė)

§8. Priesaga *-inykas/-ininkas(-ė)* – tai pati dariausia ypatybės turėtojų pavadinimų priesaga. Tieki dabartinėje, tieki ir senojoje lietuvių kalboje su ja dažniausiai daromi vediniai, žymintys profesiją. Senuosiuose raštuose randame nemaža šio tipo vedių, kurie dabar yra visai išnykę arba vartojami kitomis reikšmėmis.

Daugiausia jų užfiksuota K. Sirvydo žodyne: *akmeninykas* "akmenkalis" SD¹ 50 (plg. *akmeniniñkas* "t.p." C II 1154; N; K; "akmenų vežėjas" Grž – LKŽ I² 80), *balninykas* "balnius" SD¹ 165; SD³ 403 (t.p. S.Dauk., plg. *balniniñkas* K), *bažnyčinykas* "bažnyčios prižiūrėtojas" SD³ 122 (plg. *bažnyčininkas* "t.p." R II 389; "kas eina į bažnyčią" Kv; Klp – LKŽ I² 700), *čiustinykas* "burtininkas" SD³ 40 (t.p. Ch 152; Rp, plg. *čiustininkas* [K]), *draučinykas* "ietininkas" SD³ 120 (t.p. Bt ApD 23,23, plg. *draučininkas* [K]), *drobinykas* "drobių pirklys" SD³ 300 (plg. *dróbininkas* "t.p." K; "drobių audėjas" K; Slnt – LKŽ II² 739), *duoninykas* "duonos kepėjas" SD¹ 121, 291 (t.p. BB 1 Moz 40,1; MTP 29, plg. *dúonininkas* "t.p." K; "kas kitų išlaikomas" Sch 124; Jrb; Vlkv; Gs; "išimtininkas" Alk – LKŽ II² 872), *gultinykas* "miegamojo kambario tarnas" SD³ 157 (plg. *gultininkas* N; [K]), *juostinykas* "juostų dirbėjas" SD¹ 119; SD³ 286 (plg. *júostininkas* "t.p." N; K; M; BŽ 416; NdŽ), *kruopinykas* "kas daro kruopas, kas jomis prekiauja" SD³ 133 (plg. *kruopininkas* M), *mielinynkas* "kalkių, gipso degėjas" SD¹ 189; SD³ 469 (plg. *mielininkas* N; [K]), *mulinykas* "mulyų varovas" SD³ 182 (plg. *mulininkas* N; [K]), *nuodinykas(-ė)* "burtininkas(-ė)" SD¹ 17, 403 (t.p. DP 526a35; BK 1818, plg. dar *nuodininkas* N; [K]; A 1884,13), *peilinykas* "peilių dirbėjas" SD¹ 99; SD³ 227 (plg. *peílininkas* "t.p." Lex 61; C II 44; Q 44; R II 255; K II 56; "kas prekiauja peiliais" N; K; "kas pjaustosi peiliais" Ig – LKŽ IX 746), *pléškinykas* "kas gamina plėškas" SD³ 147, *sapelkinykas* (*sapielkinykas?*) "birbynininkas" SD³ 297 (t.p. Sut, plg. *sapelkininkas* N, *supélkininkas* [K]; KŽ), *sarginykas* "sargas" SD¹ 176; SD³ 424, *sietinykas* "kas daro sietus ar jais prekiauja" SD³ 403 (plg. *siétininkas* N; K; L; Rtr, *sietininkas* BŽ 496; KŽ), *skydinykas* "skydų dirbėjas ar prekiautojas" SD¹ 120; SD³ 287 (plg. *skýdininkas* N; K; Ser; NdŽ), *stalinykas* "kunigaikščių, didikų pareigūnas" SD¹ 175; SD³ 423 ("stalius" BB Sir 39,28, plg. *staliniñkas* "kunigaikščių, didikų pareigūnas; stalius" N; K ir kituose raštuose), *vainikinykas* "vainikų pynėjas" SD¹ 194, *vandeninykas* "vandentiekio tiesėjas" SD³ 392 (plg. *vandenininkas* N; Š), *vilninykas* "vilnų kedentojas" SD³

473 (t.p. Sut, plg. *višnininkas/vilniniškas* N; K; Rtr; NdŽ; KŽ), *žvaizdinykas* "astronomas" SD¹ 41; SD³ 80 (t.p. DP 60₃; Sut, plg. *žvaizdininkas* S.Stan; I).

Keli šio tipo vediniai nuo raštijos pradžios būdingi tik Mažosios Lietuvos raštams, pvz.: *čiepininkas* "sodininkas" KIM 128; Lex 13, 39a; Q 205; R II 158; K, *dėžiniškas* "dėžių darytojas ar pardavėjas" Lex 77; C II 491; R II 317; K, *klėtkininkas* "kioskininkas" Lex 20a; K I 267; [K], *karinykas* "kareivis" BB 4 Moz 31,48; 2 Kar 24,2; Joz 5,4; Teis 20,44, *kolytkininkas* "senovinių pinigų dirbėjas" Lex 16a, N, K, *mašniškas* "mašnų dirbėjas, siuvėjas" Lex 16a; C I 331; Krz 46; B 398; K I 232, *pūčkininkas* "muškietininkas" Lex 63; Q 633; Krz 249; R; "ginkladirbys" K I 267; "šautuvų pirklys" K, *suršmininkas* "kas griežia surma" Lex 73a; C II 389; Q 435; Krz 170; N; [K]; KŽ.

Taigi priesagos *-inykas/-ininkas(-ė)* vediniai, žymintys profesiją, jau XVI–XVII a. buvo labai produktyvūs. Jų senumą rodo atitikmenys kitose baltų kalbose, plg. lie. *laukinýkas* (paplitęs jau XVI a.) ir pr. *laukinikis* (Leman) E 407, la. *laūcineks* (žr. § 21).

§ 9. Priesagos *-inykas/-ininkas(-ė)* vediniai, padaryti iš daiktavardžių ir turinčių nespecializuotą reikšmę, senuosiuose raštuose yra daug mažiau.

Jau XVI–XVII a. plačiai buvo vartojami vediniai *dalinykas/dalininkas*, *darbinykas/darbininkas*, *drauginýkas/dragininkas*, *kekšinykas/kekšininkas(-ė)*, *lietuvinýkas/lietuvininkas*, *naminykas/namininkas*, *pagalbinykas/pagalbininkas*, *priešinykas/priešininkas*, *skoliniýkas/skolininkas*, *tarpinykas/tarpininkas*, *vietinykas/vietininkas*.

Dabar tarmėse vartojami ir vediniai *metininkas* "mitulys" Lex 52, *naudinykas* "naudos ieškantis" BP II 61₁₂, 57₁₅; BB Sir 14,9, o bendrinėje kalboje – *maištinykas* BB Pat 24,21; SD¹ 96; SD³ 25, 82 variantas *maištininkas*.

Keli šio tipo vediniai turi dabar tarmėse kitokią reikšmę negu ji užfiksuota senuosiuose raštuose, pvz.: *kerštinykas/kerštininkas* "priešas" (vartojamas daugelyje XVI–XVII a. raštų, dabar tarmėse turi reikšmę "kerštingas žmogus"), *kieminykas* "kaimo savininkas" DP 278₁₄ (dabar tarmėse "kas mėgsta svečiuotis", dėl šio vedinio reikšmės raidos plg. Mažiulis, 1960, 206–208), *pakampinykas* "kas slapstosi" SD³ 318 ("kas pakampėmis landžioja" Rod – LKŽ IX 149), *sapninykas* "kas sapnuoja pranašingus sapnus, juos skelbia" BP II 309₂₄, 310_{6,11}; BB 1 Moz 37,19; Bt Jd 8 (plg. *sapniniškas* "svajotojas" R; K; L; Rs; DūnŽ – LKŽ XII 145), *sekminykas* "niekakalbis" SD³ 5, 299; Sut ("kas sakmes sekā" Rod – LKŽ XIII 336).

§ 10. Nemaža dalis, senuosiuose raštuose randamų daiktavardžių priesagos *-inykas/-ininkas(-ė)* vediniai, daugiau ar mažiau išlaikiusių grynaįjų ypatybės turėtojų reikšmę, dabar visai išnykę, pvz.: *ausinykas* "pataikūnas" SD¹ 212, *ausininkas* "šmeižikas" Lex 66 (t.p. B; N; K), *bendaradarbinykas* "bendaradarbis" BB 1 PvK 3,4; Ch¹ 13X, *bursinykas/bursininkas* "bendrininkas" (daugelyje XVI–XVII a. raštų), *barninykas* BB Syr 4,7; 1 PvTm 3; DP 526a₃₆; SD³ 469, *barnininkas* "kas barasi" Lex 45, *doklinykas* SD³ 44, 45, 82, *doninykas* "kas moka duoklę" SD³ 82; SE 234; Ch 5 Moz 20,11, *gédinykas* "paleistuvis" MT 215b, *geležinykas* "šarvuotas raitininkas" SD³ 103 (plg.

geležiniškas "prekiautojas geležimi" Lex 29a; N; K), *gyvatininkas* "gyventojas" C I 548 (t.p. RB 1 Krn 23,18; K; LC 1881,15; "kas turi savo gyvatą, laukininkas" B; K), *griekinykas* BP 9X; BB Pat 12,21, *griekininkas* "nuodėmingas žmogus" K1M 357 (t.p. R; N; K), *gvaltinykas* "greit supykstantis žmogus" SD¹ 41, *juokinykas* "juokdarys" SD³ 413 (plg. *juokiniškas* K; Š; BŽ 525), *kalavijinykas* "kas ginkluotas kalaviju" SD³ 170 (plg. *kalavijininkas* N; Ser; NdŽ), *kartuvinykas* "pasmerktas pakartė" SD³ 438 (plg. *kártuvuininkas* "t.p." N; [K]; "kas karia" J), *kovinykas* "kas vaidijasi, barnininkas" BB 2 PvTm 2,24 (plg. *kovininké* Ns 1858,3), *nebarninykas* "kas nesibara" Vln 39₅, *nevaidinykas* "kas nésivaidija" 39₄, *pragarinykas* "pragaro gyventojas" SD³ 298 (plg. *pragariniškas* "t.p." N; [K]; "kas kelia pragara, ginčininkas" NdŽ; "édruñas" LzP, *pragarnýkas*, žr. § 14), *priežastinykas* "kas yra kieno nors priežastis" MP 145 (t.p. Sut), *puotinykas* "puotautojas" SP I 45₂₁, *sostinykas* "kas sėdi soste" DP 542a₁₄, 595₂₀, *stulpinykas* "krikšcioniu atsiaskyrėlis, gyvenantis ant stulpo" SD³ 410 (t.p. Sut, plg. *stul̄pininkas* "stulpy (statuly) dirbėjas" N; K), *šarvinykas* "ginkluotas, šarvuotas karys" (būdingas seniesiems raštams), *šuolininkas* "kas šuoliais bėga" C II 206 (t.p. Krz 152; MŽ; N; K; BŽ 513; NdŽ; KŽ), *tautinykas* "šalies gyventojas" BB Jer 52,24; 2 Kron 23,13 (plg. Karaciejus, 1987, 19), *turtinykas* "turtuolis" Ch¹ 10X (plg. *turtininkas* Sln; Vaižg; A.Vien ir kituose raštuose – LKŽK), *vėjinykas* "vėja-vaijis" SD³ 479 (plg. *vėjininkas* "t.p." NdŽ; KŽ), *viltinykas* "apgavikas" MP 240, 275, 339, 359b; Ch¹ 414₂₅ (gale pridėtuose paaškinimuose); KN 34 (t.p. Kos 58b; Sut, plg. *viltininkas* "t.p." J; BŽ 58b; Ser; KŽ; "Vilties" žurnalo skaitytojas" XIX a. pr. raštuose), *žaislinykas* "žaidėjas" SD¹ 38; SD³ 437 ("grojėjas" Bt Apr 14,2).

Nemaža tokios darybos vedinių yra ir dabartinėje lietuvių kalboje (DaiktuvDr 340–342, 360).

§ 11. Iš būdvardžių ypatybės turėtojų pavadinimai su priesaga *-inykas/-ininkas(-ė)* daromi labai retai. XVI–XVII a. raštuose randame vos keliis tokius vedinius. Tarp jų *bendrinykas/bendrininkas(-ė)*, *kaltinykas/kaltininkas(-ė)*, *péstinykas/péstininkas* paplitę ir dabar.

Vienas kitas būdvardinis priesagos *-inykas/-ininkas(-ė)* vedinys būdingas tik seniesiems raštams, pvz.: *bjaurinykas(-ė)* "bjaurus, nedoras žmogus" Ch 14X; PrP 39₁₁; KN 6; MT 215b; Bt Mt 21,31, *drąsinykas* "drąsuolis" BB Pat 15,14, *gailinykas* "tironas" SD³ 263, 245 (plg. *gailininké* "vienuołė" LC 1884,3), *godinykas* "gobšuolis, plėšikas" BP II 221₂₅, 229₁₄, 356₇; BB Job 2,9; 1 PvK 5,10; WP 104, *naujinykas* "naujatikis" BB 1 PvTm 3,6, *naujininkas* "naujakurys" Lex 64a (t.p. Q 364, 366; Krz 145; NT 1 PvTm 3,6; J; V.Kudir), *neteisinykas/neteisininkas* (daugelyje senųjų raštų), *nenujinykas* "nenaujokas" Vln 39₈, *smarkinykas* "tironas" (daugelyje senųjų raštų), *šykštinykas* "šykstuolis" BB Sir 32,29, *teisinykas* "teisingas žmogus" (daugelyje senųjų raštų).

Vedinys *baisinykas* "baisus, beširdis žmogus" (daugelyje senųjų raštų) tamešė turi reikšmę "kas yra baisus, milžiniškas; kas bijo, baidosi" (LKŽ I²

568).

Dabar tarmėse priesagos *-inykas/-ininkas* vedinių iš būdvardžių irgi yra labai nedaug, pvz.: *branginýkas(-é)* Gs; Skp; Srv, *branginiñkas(-é)* "kas bran-giai ima" K; Rs; Skr (LKŽ I² 997), *gùdrininkas(-é)* "gudruolis" Kri; Užp; Grž; Pš (III 698), *kurtinýkas* "kas kurčias" Švnč; Dglš (VI 980), *liesiniñkas(-é)* "kas liesas" Varn (VII 434), *mandriniñkas* "gudruolis" Tat; Vkš (VII 823), *piginýkas* "kas pigiai parduoda" Pn; "kas nori pigiai pirkti" Kp, *pigi-niñkas* "kas pigiai parduoda" Lk; Ėr (IX 938), *puiķiniñkas* "dabita" Grg (X 852), *súktinykas* "sukčius" Šn (XIV 126), *širmininiñkas* "širmas arklys arba jautis" JD 541; LTR(Ilg); Šmk (XIV 903).

§ 12. Keli priesagos *-inykas/-ininkas(-é)* vediniai padaryti iš skaitvardžių, pvz.: *añtrinykas/añtrininkas/antriniñkas* "antros, menkesnės rūšies daiktas; padėjėjas; neištikimas žmogus" (paplitęs tarmėse, daugiausia Žemaičiuose), *dešimtinýkas* "dešimties kareivių vadas" DP 179₃₃, *dešinintininkas* "t.p." K; "kas eina dešimt dienų baudžiavos; policijos tarnautojas" J I 316, *ketviřtinykas* Kp, *ketviřtininkas* "kas turi ketvirtą dalį valako" J II 94; "maišas, į kurį telpa ketvirtis pūro" C II 352; N; [K] (ŽD 146; LKŽ V 669), *pírminykas/pírminin-ka/pírminiñkas* "prieavidas; pirmūnas; karvedys; piemuo esantis bandos priekyje; kas geriausias, pirmos rūšies" (paplitęs tarmėse), *šimtinykas/šim-tininkas/šimtininiñkas* "simto kareivių vadas" (būdingas seniesiems raštams), *trētininkai* "trečios, menkesnės rūšies grūdai, miltai" Žd; Užv; Trk, *trētininkas/trētininkas* "trečiarūšis, silpnas alus" DūnŽ; Vkš; Žg, *trētinykas/trētinin-ka* "Pranciškaus Asyžiečio ordino šakos, kuriai priklauso pasauliečiai, narys" M.Valanč; Vlkv; "trečios klasės mokinys" Rm; "jauniausias samdinys, atlie-kantis lengvesnius darbus" Vaižg; Jsv; "kas turi trečią valako dalį" Dv (LKŽ XVI 795).

§ 13. Kartais priesaga *-inykas/-ininkas(-é)* yra trumpinama, išmetant pirmąjį balsį *i*, visą skiemenu *in* ar net dalį pamatinio žodžio.

Ypatybės turėtojų pavadinimų su taip aptrumpėjusia priesaga randame jau XVI–XVII a. raštuose, pvz.: *gertuvnykas* "smuklininkas" SD³ 97, *girtuvnykas* "smulkės lankytojas" SD⁵ 85 (plg. *girtuvninkas* N; [K]), *kepurnykas* SD¹ 16; SD³ 39 (t.p. S.Dauk; Šl; Vdšk), *kepurninkas* Lex 51a (t.p. R II 213; K; J; Jrk 41; Lš; Pnd – LKŽ V 595; LKA III 129), *lietuvnykas* BP I 1355–6; II 97₁₈, 379_{2–3}, 399₁₂, 415₁₆; KIG 65; MT XIX; DK¹ 30; SD¹ 73; SD³ 154 (t.p. A. Baran; RdN; Lz; Aps; Dv, plg. *lietuvninkas* R II 288; B; I.Simon; KlvD 361; Užp – LKŽ VII 451; LKA III 129), *liežuvnykas(-é)* SD³ 89; SP I 82₁₂; II 73₁₅ (t.p. Kri; Rs, plg. *liežuvninkas(-é)* Krž; Užv; Gs – LKŽ VII 458; DūnŽ 176), *malūnykė* BB Pam 12,4 (plg. *mažnykas/malūninkas*, paplitusį tarmėse LKA III 129), *marškininkas* "marškinų siuvėjas" SD³ 125 (plg. *marškininkas* "t.p." N; [K]; "tinkly mezgėjas" [K]), *meškernykas* SD³ 472 (plg. *meškerniñkas* K, *meškérninkas* Plt; Bržr; Als; Grg; Plng; Pln; Sdr; Varn; Pvn – LKŽ VIII 90; DūnŽ 196), *milninkas* "milo audėjas" Lex 89a (t.p. MŽ; N, plg. *miliniñkas* Krz 202; K), *pagalbnynkas* BB 1 Moz 2,18 (plg. *pagalbninkas* Q 164; R II 198), *pakasynykas* "laidotuvių narys" SD³ 76 (plg. *pakasýninkas* MTt V 162), *pavadnykas* "už pavadžio laikomas arklys"

SD³ 116, *pietuvnykas* "pietautojas" SD³ 230, *pyragnykas* "pyragų kepėjas" BB Oz 7,3, *popiernykas* "popieriaus gamintojas ar pirklys" SD³ 284 (plg. *popierninkas* Q 639; R II 274; MŽ II 367), *priešnykas* BB 2 Moz 15,7; Ps 13,4; 27,2; 31,1; 73,4; 73,23; 78,53; AK 45 (plg. *priešninkas* Ns 1858,4), *sasparnykas* "kertinis statinio akmuo" BB 1 Kar 7,11; Mt 21,42, *tévikšnykas* "tévainis" SP I 324₄₋₅; II 594_{-5,6} (t.p. Sut).

§ 14. Tarmėse tokijų vedinių yra daugiau. Dažniausiai jie daromi iš daugiakiemienių vardažodžių, pvz.: *amatnýkas* Grž; Ėr, *amātnýkas* Gs, *amatniňkas* S.Dauk; J; Vrd; Lc; Dr; Krš (LKŽ I² 118; DūnŽ 25; LKA III 129), *apatnýkas* "vidpadis" Srj; Lp; "apatinis sijonas" Lš, *apatniňkas* "t.p." Skr; Rmč (LKŽ I² 185; DūnŽ 28), *ašmeninkas* "velėnai plėsti žambis" Trk (I² 339), *ašmeniňkė* "adata kailiniams siūti" Brs; Yl (I² 339), *brigādnykas* Stč; Ob; Sv; Btg; Klt, *gelžkelnykas* Mžš, *kráutuvnykas* Vdšk; Str (LKA III 129), *krautùvninkas(-é)* Krš; Dr (LKŽ VI 485; DūnŽ 149), *kumelnýkas* "eržilas" Vlk (VI 871), *liežiūvnykas* Gdl, Ds (VII 451, 452), *ligāšnykas(-é)* Ps, *ligāšninkas(-é)* "nuolat sergantis žmogus ar gyvulys" Paj (VII 463), *miličnykas* Ant; Kn; Vlk (LKA III 129), *minùtnýkas* Lz (LŽ 165), *minùtninkas* "laikrodžio rodyklė, rodanti minutes" Krš (DūnŽ 201), *naktigonykas* Vlk; Lp; Mrc; Nč; JnšM; Lz, *naktigoninkas* "naktigonis" Alv (LKŽ VIII 517; LŽ 171), *naujýninkas* "naujienu mėgėjas" Bru; Pgg; Smln; Vn; Dr (LKŽ VIII 588; DūnŽ 211), *núomarnykas* "epileptikas" Jnšk (LKŽ VIII 941), *óbuolnykas* "kas prekiauja obuoliais" Grž (VIII 993), *pásaknykas* "kas moka pasakų" Lnkv (IX 446), *pašalnýkas* "pašalietis" Rgyl (IX 555), *potérnykas(-é)* "pamaldus žmogus" Slm, *potérninkas* "t.p." Grž; Grz; "maldoms vadovaujantis asmuo, kai poteriai kalbami be kunigo" Dr; Gršl (X 470), *pragarnýkas* "besotis" Drsk (DTŽ 279), *príekabninkas* Skr, *prýkabninkas* Gr (LKŽ X 642), *rūpesnykas* Rod (XI 986), *sandélninkas* Lnk (XII 118), *sándeznykas* Mžš; Ėr; Vlk, *sándezlninkas* Grž; Žg; Sd; Akm; Žr (LKŽ XII 118; LKA III 129), *smagùrnykas* Lš (LKŽ XIII 71–72), *šermukšnýkas* "šermukšnio vytele" Ds (XIV 659), *škarmálnykas* Šl, *tráktornýkas/tráktorninkas*, *vargónykas* (paplitę tarmėje, žr. LKA III 129).

Vediniai su aptrumpėjusia priesaga *-inykas/-ininkas(-é)* iš dviskiemenių vardažodžių daromi daug rečiau, pvz.: *bitnykas* (plačiai paplitęs aukštaičių tarmėje), *bitninkas* Šk (LKA III 129), *bóbnykas* "mergininkas" Vp (LKŽ I² 963), *girnykas* (plačiai paplitęs aukštaičių tarmėje, žr. LKA III 129), *měsnykas* Glv; Ukm; Šmn; Antz; Tj; Vvs; Vrnv (LKŽ VIII 47; LKA III 129), *plýtninkas* Grd (LKŽ X 253), *prädžnykas* "kas pradeda" Kp; Pnd (X 496), *puřtnykas* "šviežias, purus pyragas" Klt; Užp (X 983), *pùsnykas* Slm; Dbk (X 1053), *sieksnýkas* "kas sieksnio ilgumo" Slk (XII 508), *siélnykas* Klt (XII 520).

§ 15. Polinkis trumpinti šios priesagos vedinius yra labai senas. Antai pañašiai sutrumpėjė ir šie prūsų kalbos vediniai: *cristnix* (Teuffer) III 111₅₋₆, nom. pl. *sendraugiwēldnikai* "drauge veldėtojai" (Miterben) III 93₈, dat. sing. *waldniku* "valdovui" (dem König) III 91₂₅ (plg. DaiktvDrR 144). Be

to, iš aptrumpėjusių prieagų *-nieks*, *-enieks* atsirado latvių kalbos priesaga *-nieks* (žr. § 21), su kuria plačiai daromi ypatybės turėtojų pavadinimai kaip ir su priesaga *-inykas/-ininkas* lietuvių kalboje.

§ 16. Priesagos *-ininkas* kilmė aiškinama labai nevienodai. Kai kurie tyrinėtojai mano, kad ji labai sena ir bando ieškoti jos atitikmenų kitose giminėkose kalbose. Antai K. Brugmannas (1906, 484–487) ją siejo su germanų priesaga *-ing*, kuri kaip ir lietuvių kalbos priesaga *-ininkas*, labai būdinga ypatybės turėtojų pavadinimams. K. Brugmannu sekė ir nemaža kitų indoeuropeistų ir germanistų⁴. Tačiau jau K. Büga (1961, 789–796) yra įtikinamai irodęs, kad germanų kalbų priesaga *-ing* sietina ne su *-ininkas*, o su baltų kalbų priesaga *-ingas* (plg. aut., 1994a). Antra vertus, priesagos *-ininkas* kilmė ir pačiam K. Bügai nebuvo aiški. Viename laiške J. Endzelynui jis buvo užsiminęs apie galimą jos kilmę iš *-inykas*. Tačiau netrukus kitame laiške K. Büga (1961, 866) šią prielaidą paneigė. P. Skardžius (ŽD 140–141) irgi manė, kad tiek priesaga *-inykas*, tiek ir *-ininkas* yra sena.

J. Endzelynas (BKGF 90) iškėlė hipotezę, pagal kurią priesaga *-ininkas* galėjusi atsirasti iš priesagos *-inykas*, išiterpus priebalsiu *n*. Antai įterptinių priebalsių *n* matome tokiuose žemaitiškuose žodžiuose kaip *kningà* (< *knygà*), *ganinklà* (< *ganyklà*) ir t.t. (Zinkevičius, 1966, 197–198; Grinaveckis, 1973, 332–334). Antra vertus, būta bandymų ir priesagą *-inykas* kildinti iš *-ininkas* (Otrėbski, 1930, 29 tt. su lit.; Vaillant, 1974, 309).

§ 17. Pažiūrėkime, ką apie priesagos *-ininkas* kilmę sako lietuvių kalbos tarmių ir senųjų raštų duomenys.

Priesaga *-ininkas* dabar turima tik žemaičių tarmėje ir kai kuriose gretimose, daugiausia pietinėse, vakarų aukštaičių šnektose. Visur kitur vietoj jos vartojama priesaga *-inykas* (LKA III Žemėl. nr. 115).

Anksčiau priesagos *-inykas* arealas buvo dar platesnis. M. Mažvydo, S. M. Slavočinskio, S. Vaišnoro raštai rodo, kad XVI–XVII a. priesagą *-inykas* turėjo ir pietų žemaičių tarmė (plg. Zinkevičius, 1974, 167–168; 1979, 19), kur dabar yra tik priesaga *-ininkas*. Apie tai byloja ir senojo Vařnių pavadinimo *Mēdininkai* užrašymai istoriniuose šaltiniuose, pvz.: *Medenickam*, *Medenike*, *Medeniken* ir t.t. (Salys, 1930, 56–57). Be to, K. Büga (1961, 865) 1913 m. laiške J. Endzelynui rašė: "Jauniaus liudijimu, Kvědarnoje sako úkinyks". Matyt, priesaga *-inykas* iš pietų žemaičių tarmės išnyko ne taip jau seniai.

§ 18. Dabar vis daugėja duomenų, leidžiančių manyti, kad priesaga *-ininkas* gana vėlai paplito ir šiaurės žemaičių tarmėje, ar bent jos dalyje. Antai kaip matyti iš A. Girdenio sudaryto, bet, gaila, dar neišleisto žodžių indekso, 1759 m. "Ziwate" priesagos *-ininkas* vedinių dar neužfiksuota, yra tik atitinkami priesagos *-inykas* vediniai. Seniai jau žinoma, kad S. Daukanto raštuose irgi vyrauja priesagos *-inykas* vediniai (plg. Büga, 1961, 865), o priesaga *-ininkas* prasikiša tik vienur kitur. Tiesa, kartais manoma, kad S. Daukantas priesagą *-inykas* vartojo dėl senųjų raštų įtakos (Subačius, 1993).

⁴ Pisani, 1940–1941; Henzen, 1957, 81; Meid, 1967, 198–207; Erhart, 1982, 122–123 ir kiti.

165–166 su lit.). Tačiau priesaga *-inykas* galėjo dar tuo metu būti išlikusi ir S. Dāukanto gimtojoje šiaurės žemaičių tarmėje. Mat, A. Kalnius (1937, [19]) yra užsiminęs, jog priesaga *-inykas* vartojo ir kitas šiaurės žemaitis J. A. Pabréža. Šią mintį patvirtina rankraštinė S. Grossos gramatika (GrK), kuri, kaip irodė G. Subačius (1993a), turėjo įtvirtinti J. A. Pabréžos kuriamą žemaičių bendrinę kalbą. S. Grossos gramatikos žodynelyje randame tik priesagos *-inykas* vedinius: *Burtyniks* 191, *Darzyniks* 171, *Kekszyniks* 188, *Pritiriniks* "burtininkas" 191, *Raszyniks* 163, *Skolyniks* 141, *Zóówyniks* 172.

Antra vertus, jau XIX a. žemaičių tarmėje priesaga *-inykas* ėmė stelbti priesaga *-ininkas*. Tai rodo S. Stanevičiaus, M. Valančiaus raštai, J. Čiuldos gramatika, kur téra tik priesagos *-ininkas* vediniai.

§ 19. Priesaga *-ininkas* veikiausiai vėliau paplito ir Mažosios Lietuvos vakarų aukštaičių tarmėje. Antai J. Bretkūno raštuose, D. Kleino gramatikoje priesagos *-ininkas* dar neužfiksuota, turima tik priesaga *-inykas*. P. Skardžius (1931) yra nurodęs, kad Volfenbiutelio Postilėje priesagos *-ininkas* vediniai vartojami pramašiui su priesagos *-inykas* vediniais. Antra vertus, J. Rézos Psalmyne, D. Kleino giesmyne bei maldyne, XVII a. anoniminiai žodyne Lexicon Lithuanicum jau randame tik priesagos *-ininkas* vedinius.

Čia pateikti duomenys leidžia tvirčiau teigti, kad priesaga *-ininkas* yra priesagos *-inykas* variantas, atsiradęs veikiausiai kuršių kalboje ar kitame vakariniame baltų kalbų dialekte, kuriame buvo būdingas ilgojo balsio ī keitimas į in kai kuriose pozicijose. Mat balsis ī kartais keičiamas į in ne tik žemaičių tarmėje, bet ir kai kuriose ant kuršių kalbos substrato atsiradusiose latvių kalbos šnektose (Endzelīns, 1974, 449; LVG 171). Be to, A. Rosinas (1995, 82 tt.) mano, kad ilgyjų balsių nazalizacija galėjo vykti ir prūsų kalboje. Vėliau priesaga *-ininkas* paplito į dalį savo kilme gana artimų vakarinių lietuvių kalbos tarmių. Šis procesas, prasidėjęs gana seniai, dar prieš lietuviai raštijos pradžią (plg. 1479 m. Vėluvōs apskrityje užrašytą vietovardį *Garbeninken* ir pr. *Garbenyken*, *Garbiniken*, žr. Būga, 1961, 676), vyko ilgą laiką.

§ 20. Priesaga *-ininkas* turi labai retą paradigmijų variantą *-ininkis*, pvz.: *priešininkis* "kas nepalankiai nusiteikęs" R II 401; N (plg. *priešininkas*, žr. § 9).

§ 21. Kai kuriose Mažosios Lietuvos raštuose (daugiausia J. Bretkūno Biblijoje ir Volfenbiutelio Postilėje), be priesagos *-inykas/-ininkas*, randame vediniai su kita jai labai artima, bet reta priesaga *-enykas/-eninkas(-ē)*⁵. Antai J. Bretkūnas greta vedinio *godinykas* vartojo ir vedinį *godenykas* BB Pat 15,27 greta *griekinykas* – *griekenykas* 13,2, greta *ūkinykas* – *ūkenyké* 12,4, greta *vaidinykas* – *vaidenyké* 19,13; 21,9; 21,19; 25,24; 27,15 ir t.t.

Prūsų kalboje vediniai su priesaga *-eniko-, atrodo, buvo labiau paplitę negu su *-iniko-. Antai greta vedinį *balgninix* (Seteler) E 440 (plg. lie. *balnnykas*, žr. § 8), *laukinikis* (žr. § 8), prūsų kalbos tekstuose randame vedinius *grikenix* (Sünder) III 6718 (plg. s. lie. *griekenykas* ir *griekinykas*), *medenix-taurw' < medenix tatarwis* (Beerhun) E 766 (plg. lie. *mēdininkas*), *pagalbenix*

⁵ Bezzenger, 1877, 107–108; Skardžius ŽD 141.

(Heiland) III 103₂₄ (plg. lie. *pagalbenykas* WP 234 ir *pagálbinikas/pagálbinikas*) ir t.t. (SV 49–50).

Latvių kalboje vietoj priesagų *-iniko-, *-enīko- randame sutrumpėjusią priesagą -nieks, senuosiucose raštuose ir tarmėse išlaikiusių senesnės formos -inieks, -enieks (LVG 362–363), plg. *laukinýkas*, pr. *laukinikis* ir la. *laūcinieks* (žr. § 8), s. lie. *laukeninkas* WP 192 ir la. *laūcenieks*, s. lie. *muitenýkas* BB Mt 5,46; WP 259b ir s. la. *muitenieks*. M. Baltinia (1984) nustatė, kad XVI–XVII a. latvių kalbos paminkluose labiau paplitę vediniai su -enieks, o vėlesniucose raštuose – vediniai su -inieks.

Latvių kalbos priesagos -inieks, -enieks yra kilusios iš *-ineiko, *-eneiko- (aut., 1991, 26). Tai, be kita ko, rodo S. Grunau kronikoje užrašytoje "Tėve mūsų" maldoje užfiksotas vedinys dat. pl. *prettaunekans* "kaltininkams", kuris taisytinas į *pretauneikans ir sietinas su la. *pretinieks*. Mat ši malda, kaip nustatė W. P. Schmidas (1962), yra veikiausiai parašyta kuršių kalba ar jai labai artima latvių kalbos tarme.

§ 22. Priesagos *-iniko-/ -ineiko- (< *-ino- + *-iko- / -eiko-), *-enīko-/ -eneiko- (< *-eno- + *-iko- / -eiko-) yra labai darios ir slavų kalbose. Be to, senuosiucose slavų kalbų paminkluose vediniai su *-enīko-/ -eneiko- buvo daromi iš neveikiamųjų dalyvių su *-eno- (plg. s. rus. *ученикъ* : *ученъ*, *удаевленикъ* : *удаевленъ*), o kai kurie priesagos *-iniko-/ -ineiko- vediniai čia dar darybiškai buvo siejami su būdvardžiais, turinčiais priesagą *-ino- (pvz.: s. rus. *блудникъ* : *блудныи*, *грешникъ* : *грешныи*⁶). Tuo tarpu baltų kalbose priesagos *-eno- būdvardžiai yra beveik visai išnykę (Daiktv-DrR 127), o priesagos *-iniko-/ -ineiko- vediniai irgi nebesiejami su priesagos *-ino- būdvardžiais. Apskritai ir iš kitokių būdvardžių baltų kalbose šio tipo vediniai daromi labai retai (žr. § 11). Be to, slavų kalbose ypatybės turėtojų pavadinimai su priesaga *-iko- daug produktyvesni negu baltų kalbose (žr. § 6). Visa tai leidžia manyti, kad priesagos *-iniko-/ -ineiko-, *-enīko-/ -eneiko- į baltų kalbas galėjo ateiti iš slavų kalbų senuoju baltų ir slavų kalbų kontaktų laikotarpiu (aut., 1991, 25–26).

**Vediniai su priesagomis -aunykas/-auninkas(-ē),
-elnykas/-elninkas(-ē)**

§ 23. Ypatybės turėtojų pavadinimai kartais daromi su šiais priesagos -inykas/-ininkas(-ē) variantais (apie jų kilmę žr. DaiktvDrR 145–146).

Priesaga -aunykas/-auninkas(-ē) labiau būdinga veikėjų pavadinimams, o ypatybės turėtojų pavadinimai daromi labai retai, pvz.: *baudžiáuninkas* Lex 73a; K.Donel; R II 150; K; JV 444; JD 1434; V1; Krsn; Smn, *baudžiáunykas* Dkš (LKŽ I² 689–690), *bobáuninkas* "toks balos augalas" Ob (I² 960), *mezliauninkas* "duoklės rinkėjas" C II 483; R; MŽ; N; [K], *retaunýkas*(-ē) "lėtas žmogus" Ds (LKŽ XI 485), *šešaunyké* BP 5X, *šešáuninké* Lex 78; C I 1059; Q 296, 478; B 647; R II 223, 324, 404; MŽ; N; Sch 198, *šešiáuninké*

⁶ Varbot 1969, 96–98; Balalykina, 1980, 41–42; Azarch, 1984, 96 tt; Nikolaev, 1987, 93–95.

"šešias savaites po gimdymo negalujanti moteris" (nuo seno būdingas Mažosios Lietuvos ir greta jos esančioms vakarų aukštaičių šnektoms, žr. LKŽ XIV 688–689).

§ 24. Ypatybės turėtojų pavadinimų su priesaga *-elnykas/-elninkas(-ė)* yra šiek tiek daugiau, pvz.: *butelninkas* "kampininkas" K; BsMt I 143; I.Simon; Trg; Žvr; Skr (LKŽ I² 121), *būdėlninkas* "smulkus pirklys, prekiaujantis palapinėje" K I 267; Ėr (I² 1121), *dūdėlnykas* "kas pučia dūdą" SD³ 67; LTR(Klvr); Gs (II² 79), *kirvelnykas* "karys su karo kirviu ant ilgo koto" SD³ 81, *kirvėlninkas* "t.p." K; "kas mėgsta kapoti kirviu" J II 131; "turgus nuo Naujųjų metų iki Užgavėnių" L; Rt (V 875), *mazgelninkas* "piniginių siuvėjas" Lex 16a, *pirtėlnykas* "kas turi savo pirtelę" Rdm (ŽD 149), *raštėlnykė* "raštuotų audeklų audėja" (ps)Tvr (LKŽ XI 231), *ratėlnykas* Ūd, *ratėlninkas* "ratelių meistras" J; Grd (XI 241), *ryšėlninkas* "skarelė bet kam suristi" Skdv (XI 697), *siekélnykė* "kas rauna linų siekus" Grž (XII 505), *spragelnykas* "spragilo kotas" Šlcn (XIII 475), *šakélnykas* "žolininkas" Rm; Ėr (XIV 412), *trobélnykas(-ė)* Ldvn, *trobélninkas* "bežemis ar mažažemis valstietis" J; Kv; Pln; Žr; Slnt; End (XVI 938–939), *vištėlnykė* Sl; Rtn; Ūd; Dv; Pc; Pkr; Slm, *vištėlninkė* "perekslė višta" Grž; Ps (LKŽK).

Vediniai su priesaga -(i)ukas(-ė)

§ 25. Lietuvių kalboje su šia priesaga dažniausiai daromi deminutivai, o ypatybės turėtojų pavadinimai su -(i)ukas(-ė) yra daug retesni. Jie daromi:

1) iš būdvardžių: a) turinčių priesagą *-inis(-ė)* (dalies jų yra sudaiktavardėję), pvz.: *apatinukė* "apatinės kelnės" Gs (LKŽ I² 185), *ausinukas* "dvirankis puodas" Vv, *ausinukė* "toks pyragaitis, žagarelis" A1 (I² 501), *bulvinukas* "kas mėgsta bulves" Vlkv; "apvalus, nedidelis žmogus" Rdm (I² 1157), *kadinukas* "visai mažas kiekis" J; Kv (V 39), *kaulinukas* Trš, *kaulinukas* "audeklas, kuriamo įmesta stipresnių siūly" Lk; Rdm (V 434), *pagrandinukas* "pas-
kutinis vaikas šeimoje" Kv; Šll (IX 93), *pamestinukas(-ė)* Ig; VšR (IX 294), *rastiniukas* DūnŽ, *rastinukas(-ė)* "pamestinukas" Vyž; Ig (XI 206), *šiaudiniukas* Akm; DūnŽ, *šiaudinukas* "sausiukas" Krž; Lkv; Nmš; "šiaudinis avilys" Všt; "nesantuokinis vaikas" Alvt; Plv; Jrb (XIV 719), *varinukas* "katiliukas" End; Lkv; Vn; Sg (LKŽK); bendrinėje kalboje daromasi tokio tipo naujadaru, pvz.: *kavinukas*, *rankinukas* (DaiktvDr 398–399);

b) iš kitokių būdvardžių, pvz.: *baltukas* "baltas gyvulys ar daiktas" Gs; Skr; Rdm; Kt (LKŽ I² 621), *dryžukas* "dryžas audeklas" Brt; "dryžažolė" Rdm; "dryžos spalvos obuolys" Kt; "švedinis dobilas" Al (II² 737), *greitukas* "greitasis traukinys" Mrj; "greitai brėstantis augalas" Ig, *greitukė* "rupūžė" Sdr (III 562), *jaunukas* "jaunas žmogus" Gs; "jaunas kunigas" Rdm; Krok; Alk; Dkš; Brt; Lp; Al; Mrj; "jaunas ménulis" Sem (IV 313), *juodukas* (ps)S1k, *juodžukas* "juodragis velnias" J (LKŽ IV 413), *kietukas* "kietųjų rūšies obuolys" Vlkš; Prk (V 765), *latukas(-ė)* "kas mažas, trumpomis kojomis" Svn; Lkm; Vad; Švnč; Vb; Sb; Rm; An; Ds; Plš; Ktk (VII 175), *mėlynukas(-ė)* Slm; Pn; Ėr, *mėlynukas(-ė)* "kas mėlynas" Kt; Mrj, *mėlynukai* "nemiršėlė"

Lp (VII 1032, 1033), *naujùkas* "žmogus, pradedantis naują darbą" M. Valanč; J; "naujakurys" S. Dauk; M. Valanč, *nalabùkas* "piktoji dvasia" BsV 333; Sln; Krž; "nenaudėlis" Vdk (VIII 642), *piktùkas* "kas pyksta" Ig, *piktùké* "gyvate" Alv (IX 971, 972), *raudoniùkas* "raudonikis" Trgn (XI 263), *raudonukai* "tokia kviečių veislė" Sn (XI 268), *raudùkas(-é)* "širmas arklys ar kumelė" BzF 163; Jn; Žem; Krp; Krkl (XI 277), *rudùkas* "rudasis piengrybis" Jrb; Erž; Vdžg, *rudùkas(-é)* "kas rudaplaukis" Klt; Klov; Mšg; "kas rudos spalvos" Vj, *rudùké* "voveraitė (grybas)" Ss; Bb; Grš; Prn (XI 878), *rudziùkas* "kas rudos spalvos" Pc (XI 882), *sausiùkas* Šn; Kč, *sausiùké* "be mielių keptas sausas pyragaitis" Nč (XII 219), *sausùkas* "graižažiedžių šeimos dekoratyvinis darželių augalas" Mrk; Lp; Kls; Dbč; Drsk; "be mielių keptas sausas pyragaitis" Krok; Gs; Kpč; "smiltyninis šlamutis" Pls; "mažo skersmens drenažo vamzdelis" Snt, *sausùké* "smiltyninis šlamutis" Dg (XII 225), *statùkas(-é)* "kas tiesus, nesulinkęs" Kt; Plv; Slk; "kas stačios formos" Btg; "kas šiurkščiai kalba" Kt, *statùkas* "tokia kédutė mažam vaikui pratintis vaikščioti" (paplitęs ryty aukštaičių tarmėje); "priebraukas" Rs; Grk; Jrb; Jd; Btg; "šildomoji krosnis" Snt; Žvr; "žibinčiaus stiebas" Jd; "verpiamojo ratelio ritės stulpelis" Tj; "nesulenkiamas peilis" Jrb; "tiesiu kandikliu ir statmena galvute rūkiklis" Mrj, *statùké* "t.p." Vlkj (XIII 716), *žaliùkas(-é)* "kas žalias" N; K; JV 602, 659, 808; LTR(Vlkj); Ds; "sveikuolis" Varn, *žaliùkas* "pokario rezistencijos kovų dalyvis" Lk; Nmš; Snt; Bgs; Adm; Pln; Rud; Sug; "žaliasis baravykas" Šr; Varn (LKŽK);

2) iš daiktavardžių, pvz.: *ančiùké* "duonos paplotėlis" Skr (LKŽ I² 132), *antùkas* "kelnių užsegimas" Kt; Ap; Akk; giesmininkų šeimos paukštis" K (LKŽ I² 177), *barzdùkas* "žmogus su barzda" Sk; "kaukas, girinis šuo" K; "ož-kabarzdis" KzR (I² 675), *barzdžiùkas* "dirvinis asiūklis" Mrk; Dglš, *barzdžiùké* "meškerės kabliuko užkirtimas" Skr (I² 676), *bulbùkas* "iš bulvės žiedo susidarręs bumbuliukas" Užv (I² 1149), *karciùkai* "sugarbanoti ant kaktos plaukai" Škn (V 270), *kelmiùkas* "medinė balno dalis" Kln, *kelmùkai* "sutrėšusi medienai, kuria bitininkas smilko bites" Vlkv, *kelmùkas* "kelmutis" Als; "tokia obuolių rūsis" Dglš; "velniukas" Skdv (V 526), *kojùkas* "įrankis batams numauti" Rs; "lazda, ramstis, medinė koja" Lzd; "prastas bernas" Jnsk; "trečioji paveiksluota korta" Jnsk, *kojùké* "padéklas su kojomis" KzR (VI 296, 297), *kučiukas* (*kūčiukas?*) "Kūčių valgis, prėskutis" Dbg (VI 758), *lazdùkas* "kvailys" Rm (VII 214), *mésùkas* "mégstantis mésą" Nč (ŽD 137), *piestùkas* "grūstuvas" Kp; Slm; Alz (LKŽ IX 927), *piršciùkas* "tam tikras žiedas, maunamas ant piršto siuvant" Brž; Šd; Lnkv; "toks lakštabudžių šeimos grybas" Grv (X 25), *pirštùkas* "siuvimo žiedas" SD³ 192; C I 659; N; [K], *skurdùkas(-é)* Slm; Mžš; Plv; Mrj; Jrb; Bsg, *skurdžiùkas(-é)* "kas skursta, blogai auga" Rtn; Al; Ig; Gs (LKŽ XII 1140, 1142), *tévùkas* "senelis" DTŽ; Jz; Plv; Grš; Nm; Gg; Tl; Ut; Šk; Lkš; Skr; Vl; Nmž; Gršl; Pln; Tl; Všv; Snt; "senas vyras" Jdr (XVI 155–156), *vasarùkai* "vasariniai kviečiai" Brt; Krk (ŽD 137);

3) iš skaitvardžių, pvz.: *antrùkai* "antrieji dobilai, vikiai" Brt; Prn (LKŽ I² 174), *antrùkas* "antrojo košimo alus' [K], *dešimtùkas* "dešimtos valandos traukinys ar autobusas" Kt; Rmš; Gs (LKŽ II² 438), *ketvirtùkas* "ketvirtos

valandos traukinys” Plv; Kš (V 670).

§ 26. Ypatybės turėtojų pavadinimai su priesaga *-ukas*, *-ė* turi atitikmenį latvių ir prūsų kalbose, plg. *bēruks* ”bėris (arklys)”, *tēvucis* ”vyro tėvas”, pr. *gaylux* ”šermuonėlis” (Hermel) E 661, asmenvardžius *Joducke*, *Masucke* (SV 49; BKGF 90; LVG 360).

Taigi, matyt, šio tipo vedinius imta daryti prabaltų kalboje.

Vediniai su priesagomis -(i)ukas(-ė), -uika

§ 27. Vienas kitas ypatybės turėtojo pavadinimas tarmėse (daugiausia žemaičių) padarytas su priesagos -(i)ukas(-ė) variantu *-ukas(-ė)* (apie jo kilmę žr. DaiktvDrR 140):

1) iš daiktavardžių, pvz.: *gudžiūkas* ”aukštaitis” KlvrŽ (LKŽ III 701), *kojūkai* ”kojokai” J; KlvrŽ; NmŠ; Mžk; Brs; ”prie padų prilipę sniego gmulai” Vdk; ”lazda, medinė koja” Prn (VI 296), *kojūkas* ”t.p.” K, *namūkas* ”namisėda” SD³ 48 (plg. Būga, 1958, 271), *pasalūkas* ”kas puola iš pasalų” J; Kv; Rm (IX 452), *pečiūkas* ”petingas, placiapetis žmogus” J; Kv; Krž; Als; Slnt; Ms; Up; Klm; Kltn; Lkv; Plt; Trk (IX 732), *valiūkas* ”kas turi daug valios, laisvės, išdykėlis, tinginys, padauža” (plačiai paplitęs žemaičių tarmėje, pasitaiko ir kai kuriose vakarų aukštaičių šnektose, pvz.: Vl; Dt; Grk — LKŽK);

2) iš būdvardžių, pvz.: *apvaliūkas(-ė)* ”kas apvalus” Vrd; Jnšk (LKŽ I² 279), *plačiūkas(-ė)* ”kas plačią pečių” Vlk; Stč; Jnšk, *plačiūkė* ”plati vieta” Paž (X 50), *stačiūkas(-ė)* ”kas šiurkštus, storžievis” Kv; Vrd; Krš; Lkv; Btg; Škn; Rdn; ”kas šneka, paprasta, neišdailinta kalba” DūnŽ; Kln; Žlp; Mžk; ”kas stačias, atsišokęs” Lnkv; Lg; Rz (XIII 622), *žaliūkas(-ė)* ”tvirtuolis, sveikuolis” S.Dauk; M.Valanč; A 1885,25; Žem; Vaižg; Pt; DūnŽ; Kv; Vkš; Sln; Mžš, *žaliūkė* ”žalioji varlė” VP 159; Kal; Yl; Krg; Plt; Sd; Pln; Žr (LKŽK).

Su kitu priesagos *-ukas* variantu *-uika* (apie jo kilmę žr. aut., 1994, 132—133 su lit.) padarytas vedinys *baltiūka* ”balta karvė” Rdš; Rod (LKŽ I² 621).

Vediniai su priesagomis -iaukas, -iauka, -iaukė, -(i)uoka, -(i)uokė

§ 28. *-iaukas*: *žaliaukai* ”žalios seilės, putos, vėmalai” Vlkv (LKŽK);

-iauka: *žāliauka* ”žalia dėmė” Gs; ”žalumynas (vaisius, daržovė)” Gž; ”žalias skystis” Dg; ”žalios seilės, putos, vėmalai” Rod; Gž; ”žali maurai” Rmš: VšR (LKŽK);

-iaukė: *žāliaukė* ”žalia dėmė” Švn; Al; Mrk; Drsk; Dg; Kpč; ”žalumynas (vaisius, daržovė)” Vrn; Alv; Pv; Lp; ”žalios seilės, putos, vėmalai” Lp; KzR; Drsk; Al; Klvr; Nm; Dkš (LKŽK);

-(i)uoka: *vel(i)uoka* ”velnias” DP 26X; Bt Mt 14,26; NdŽ; KŽ, plg. vandenvardžius *Vašuokà* Sb, *Vašuokas* Mlt (Vanagas, 1970, 203; 1981, 368), la.

tēvuocis "vyro tėvas"⁷;

-(*i*)*uokė*: *ruduōkė* "rudmésé" SD¹ 154; SD³ 393; A.Baran; Mt; Mšk; Aln; Km; Sln; Ds; Al; Pkp (LKŽ XI 880), *žaliuōkė* "toks grybas" Kos 135; A.Baran; Kvr; Svn; "žalioji varlė" Jn(Rt); Plt (LKŽK), plg. vandenvardij Šermuōkė NmŽ (Vanagas, 1970, 203; 1981, 329).

Šios priesagos gali būti priesagos -(*i*)*ukas(-é)* apofoniniai variantai (ŽD 140).

Vediniai su priesaga -ékas

§ 29. Priesaga -ékas lietuvių kalboje apskritai yra reta. Kiek dažniau su ja daromi deminutyvai, turintys atitikmenų latvių kalboje (aut., 1994, 133–134), o ypatybės turėtojų pavadinimų su -ékas yra vos keli, pvz.: *kaklēkas* "saitas arkliams pririšti prie grąžulo" Bd (LKŽ V 92), *lepečkas* "niekam tikęs žmogus" Lp; Vs (VII 364), *merlēkas* "vandenye jmirkęs pagalys" Grv (VIII 39), *šlapēkas* "šlapias medis malkoms, šlapias pagalys" Nč (XIV 1015), plg. dar *strapēkas* "medžio galas, pagalys, rastigalis" Slk; Ds; Sug; "lazda, kuoka" Lkm (XIII 938) ir s. sl. *stropas* "stogas, lubos" (Būga, 1959, 222).

Šiam darybos tipui atsirasti galėjo turėti įtakos gausūs slavų kalbų ypatybės turėtojų pavadinimai su -'ak̥s, plg. slavizmą *smalēkas* "dervingas pagalys" iš gud. *смоляк* (ŽD 127).

Išvados

1. Seniausi yra ypatybės turėtojų pavadinimai su priesaga *-āko-, kurie gali būti paveldėti iš vėlyvosios indoeuropiečių prokalbės ar jos skilimo laikų.
2. Kitos priesagos, kilusios iš *-ko-, ypatybės turėtojų pavadinimams daryti buvo panaudotos veikiausiai prabaltų kalboje (išskyrus nesenus vedinius su -ékas). Tam didelės įtakos turėjo senieji baltų ir slavų kalbų kontaktai. Mat slavų kalbose nuo seno su *-ko- ypatybės turėtojų pavadinimai buvo daromi daug dažniau negu baltų kalbose. Iš slavų kalbų į baltų kalbas veikiausiai atėjo ir dariausia išvestinė ypatybės turėtojų pavadinimų priesaga *-inīko/-ineiko (< *-ino- + *-iko/-eiko-) bei jos variantas *-enīko/-eneiko- (< *-eno- + *-iko/-eiko-). Baltų kalbose su priesaga *-ko- dažniausiai buvo daromi deminutyvai.

SUTRUMPINIMAI

- BK — Trumpas Mokflo Krikcionisčko Surinkimas / Nuog Roberto Bellarmino Kardynolo párásitas, Vilnae, 1677.
- BKGF — Endzelinas J. *Baltų kalbų garsai ir formos*. Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla, 1957.
- DaiktvDr — Urbutis V. Daiktavardžių daryba. — *Lietuvių kalbos gramatika* 1, Vilnius: Mintis, 1965, 261–473.

⁷ Būga, 1958, 516–517; ME IV 178–179; ŽD 140; LVG 360, 361.

- DaiktvDrR — A m b r a z a s S. *Daiktavardžių darybos raida. Lietuvių kalbos veiksmažodiniai vediniai*, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidykla, 1993.
- DTŽ — N a k t i n i e n ē G., P a u l a u s k i e n ē A., V i t k a u s k a s V. *Druskininkų tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1988.
- DūnŽ — V i t k a u s k a s V. *Šiaurės ryty dūnininkų šnekty žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1976.
- GrK — Kalbrieda Lezuwe Zemaytyszka Suredita Par Kunega Symona Grossa [...] Metusy 1835.
- LKA — *Lietuvių kalbos atlasas 1–3 / Ats. red. K. M o r k ū n a s*, Vilnius: Mokslas, 1977–1991.
- LKK — *Lietuvių kalbotyros klausimai*, Vilnius.
- LKŽ — *Lietuvių kalbos žodynas 1–16*, Vilnius, 1956–1995.
- LKŽK — Lietuvių kalbos žodyno kartoteka.
- LVG — E n d z e l ī n s J. *Latviešu valodas gramatika*, Rīgā: Latvijas valsts izdevniecība, 1951.
- LŽ — P e t r a u s k a s J., V i d u g i r i s A. *Lazūny tarmės žodynas*, Vilnius: Mokslas, 1985.
- ME — M ü l e n b a c h s K., E n d z e l ī n s J. *Latviešu valodas vārdnīca*, Rīgā: Kultūras fonda izdevums, 1923–1932.
- PKEŽ I — M a ž i u l i s V. *Prūsų kalbos etimologijos žodynas 1*, Vilnius: Mokslas, 1988.
- PrP — Pradžia pamokėla del mažu weykialu [...]. Karalauciu, 1680.
- SV — E n d z e l ī n s J. *Senprūšu valoda*, Rīgā: Universitātes apgāds, 1943.
- ŽD — S k a r d ž i u s P. *Lietuvių kalbos žodžių daryba*, Vilnius, 1943.
- Kiti šaltinių sutrumpinimai tokie pat kaip didžiajame "Lietuvių kalbos žodyne".

LITERATŪRA

- A m b r a z a s S. 1991: Baltų ir slavų kalbų vardažodžių daryba (senosios bendrybės ir skirtybės). — *Baltistica* 27(1), 15–34.
- A m b r a z a s S. 1994: Lietuvių kalbos deminutyvų darybos raida. — *LKK* 34, 130–157.
- A m b r a z a s S. 1994a: Baltų kalbų priesaga *-ingas* ir germanų *-ing*. — *Baltistica* 29(1), 29–32.
- A z a r c h Ju. S. 1984: *Slovoobrazovanie i formooobrazovanie susčestvitelných v istorii russkogo jazyka*, Moskva: Nauka.
- B a l a l y k i n a E. A. 1980: *Slovoobrazovatel'naja struktura prilagatel'nych v slavjanskikh i baltijskikh jazykach: imennye obrazovanija s i.-e. formantami *-no-, *-to-, *-lo-, Kazan'*. Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta.
- B a l t i n a M. 1984: Par *-enieks*, *-nieks* un *-niekš*. — *Latviešu valodas kultūras jautājumi* 20, 134–139.
- B e z z e n b e r g e r A. 1877: *Beiträge zur Geschichte der litauischen Sprache auf Grund litauischer Texte des XVI. und des XVII. Jahrhunderts*, Göttingen: Verlag von Robert Peppmüller.
- B r u g m a n n K. 1906, *Grundriss der vergleichenden Grammatik der indogermanischen Sprachen* 2, 1, Straßburg: Karl J. Trübner.
- B ü g a K. 1958–1961: *Rinktiniai raštai / Par. Z. Zinkevičius*, Vilnius: Valstybinė politinės ir mokslinės literatūros leidykla.
- E n d z e l ī n s J. 1974: *Darbu izlase 2*, Rīgā: Zinatne.
- E r h a r t A. 1982: *Indoevropské jazyky*, Praha: Academie.
- G e r u l l i s G. 1922: *Die altpreußische Ortsnamen*, Berlin, Leipzig: Vereinigung wissenschaftlicher Verleger, Walter de Gruyter u. Co.
- G r i n a v e c k i s V. 1973: *Žemaičių tarmių istorija (fonetika)*, Vilnius: Mintis.
- H e n z e n W. 1957: *Deutsche Wortbildung*, Tübingen: Max Niemeyer Verlag.
- K a l n i u s A. 1937: *Simono Daukanto žodynas*, Kaunas (mašinraštis).

- K a r a c i e j u s J. 1987: *Istorija social'nych terminov litovskogo jazyka (na materiale pis'mennych pamjatnikov XVI–XVIII vv.)*, Vilnius: Avtoref. diss. [...] kand. filol. nauk.
- K a r a l i ū n a s S. 1992: New findings in Prussian etymology (names for foal and swine). — *Colloquium Pruthenicum Primum* / Ed. by W. Smoczyński, A. Holvoet, Warszawa: Wydawnictwo Uniwersytetu Warszawskiego, 15–20.
- M a ž i u l i s V. 1960: Dėl žodžių dvāras, kiēmas. — *Kalbotyra* 2, 205–209.
- M e i d W. 1967: *Germanische Sprachwissenschaft*. Bd. 3: *Wortbildung*. Berlin: Walter de Gruyter u. Co.
- M e i l l e t A. 1905: *Études sur l'étymologie et le vocabulaire du vieux slave* 2, Paris: Librairie Hachette.
- N i k o l a e v G. A. 1987: *Russkoe istoričeskoe slovoobrazovanie*, Kazan': Izdatel'stvo Kazanskogo universiteta.
- O t k u p š č i k o v Ju. V. 1988: *Dogrečeskij substrat*, Leningrad: Izdatel'stvo Leningradskogo universiteta.
- O t r ě b s k i J. 1930: *Przyczynki słowiańsko-litewskie*, Wilno: Nakładem Instytutu naukowo-badawszego Europy Wschodniej.
- P i s a n i V. 1940–1941: *Latino Prōvincia, il suffiso indoeuropeo *-eng e le formazioni germaniche in -INGA-, -UNGA-, -INGO-, -UNGO-* (Estratto dei Rendiconti dell'Istituto Lombardo die Scienze e Lettere 74).
- R o s i n a s A. 1995: Balty kalbų įvardžiai: morfologija. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- R o s p o n d S. 1979: *Gramatyka historyczna polskiego*. Warszawa: Państwowe Wydawnictwo naukowe.
- S a l y s A. 1930: *Die žemaitischen Mundart* 1, Kaunas: Akc. "Spindulio" b-vés spaustuvė.
- S c h m i d W. P. 1962: Zu Simon Grunaus Vaterunser. — *Indogermanische Forschungen* 67, 261–273.
- S c h w y z e r E. 1939: *Griechische Grammatik*. München: C. H. Beck's Verlagsbuchhandlung.
- S k a r d ū s P. 1931: VI Smulkmena. — *Archivum Philologicum* 2, 197.
- S ł a w s k i F. 1974: Zarys słowotwórstwa prasłowiańskiego. — *Słownik prasłowiański* 1 / Red. F. Ślawski, Wrocław etc.: Zakład Narodowy im. Ossolińskich, 43–141.
- S u b a č i u s G. 1993: Simono Daukanto Didžiojo lenky-lietuvių kalbų žodyno naujadarai: individuali daryba. — *Lietuvių atgimimo studijos* 4, Vilnius: Baltoji varnelė, 135–216.
- S u b a č i u s G. 1993a: Jurgio Ambraziejaus Pabréžos bendrinės rašomosios žemaičių kalbos projektas. — *Lietuvių kalba: jos tyréjai ir tyrimai Jurgui Geriliui (1888 08 13 – apie 1995) paminėti konferencijos pranešimų tezés*. 1993 m. spalio 20–22 d., Vilnius, 29.
- V a i l l a n t A. 1974: *Grammaire comparée des langues slaves* 4, Paris: Éditions Klincksieck.
- V a n a g a s A. 1970: *Lietuvos TSR hidronimų daryba*, Vilnius: Mintis.
- V a n a g a s A. 1981: *Lietuvių hidronimų etimologinis žodynas*, Vilnius: Mokslas.
- V a r b o t Ž. Ž. 1969: *Drevnierusskoe imennoe slovoobrazovanie*, Moskva: Nauka.
- W a c k e r n a g e l J., D e b r u n n e r A. 1954: *Altindische Grammatik* 2, 2, Göttingen: Vandenhoeck u. Ruprecht.
- Z i n k e v i č i u s Z. 1966: *Lietuvių dialektologija*, Vilnius: Mintis.
- Z i n k e v i č i u s Z. 1974: Slavočinskio giesmyno (1646 m.) kalba. — *LKK* 15, 135–170.
- Z i n k e v i č i u s Z. 1979: M. Mažvydo kalba. — *Baltistica* 15(1), 16–21.

THE DEVELOPMENT OF NOMINA ATTRIBUTIVA WITH THE SUFFIX *-ko- IN LITHUANIAN

Summary

The diminutive suffix *-ko- played a great role in the formation of derivative category of nomina attributiva in the Baltic languages. The derivatives with *-āko- are very old (cf. Lith. *naujōkas*, Slav. *novakъ "novice, beginner", Gk. *νέαρξ*, *νέαρκος* "youth").

Many other Lithuanian suffixes from *-ko- were used to form nomina attributiva probably in Proto-Baltic, except the new suffixes -ékas (cf. *šlapékas* "wet stick"), -uika (cf. *baltuika* "white cow"). The great influence in this process had made the Slavic languages where nomina attributiva with *-ko- were formed from ancient times much more frequently than in Baltic. The formation of derivatives with the suffix *-eniko-/eneiko- from participles with *-eno- (cf. ORuss. *učenikъ* : *učenə*) and derivatives with *-iniko-/ineiko- from adjectives with *-ino- (cf. ORuss. *bludnikъ* : *bludnyj*) in the Old Slavic texts and the absence of good etimology of the suffixes *-iniko-/neiko- (cf. Lith. *laukinýkas*, OPr. *laukinikis* (Leman) E 407, Latv. *laūcinieks* "farmer") and his variant *-eniko-/eneiko- (cf. OLith. *muitenykas*, OLatv. *muitenieks* "customs official") in the Baltic languages enable us to suppose this the most productive suffix of nomina attributiva was borrowed from Slavic. In the Baltic languages the main derivative funktion of the suffix *-ko- was the formation of diminutives.